

THEOLOGIA PRACTICA

Kulcsár Árpád*
Értarcsa

Az íróasztaltól a szószékig. Készülés a prédikáció előadására

From the Desk to the Pulpit. Preparations for Delivering a Sermon. Abstract

Before the Barthian theology questioning the significance of rhetorics for homiletics has come to influence Hungarian Reformed theological thinking, László Ravasz (1882–1975) had emphasised the importance of aesthetical experience in preaching. Decades long the influence of Karl Barth remained one of the most determining factors in the Hungarian Reformed preaching tradition. Nowadays when the theory of Gerhard Schulze about social experience is increasingly gaining acceptance in several domains of social sciences, the Hungarian reformed theological thinking is again interested in using rhetorics as a helpful tool for homiletics. In this study I search for the significance of rhetorics for homiletics.

Keywords: rhetorics, homiletics, rhetorical situation, preaching, preacher, social experience.

Bevezetés

A retorika mint a homiletika segédtudománya hol fontosabb, hol mellőzöttebb vagy nélkülözött volt az igehirdetői szolgálatban. A homiletika története azt tükrözi, hogy a két tudományág viszonyát a parázs eszmecserektől az akkut, meddő vitáig terjedő harc jellemezte. Ez a küzdelem azonban nem alaptalan, ugyanis teológiai szempontból arra a fő kérdésre keres választ, hogy az igehirdető miként adja elő a megírt, kidolgozott prédikációt. A tartalomnak formába kell öntődnie, a megírt beszédet pedig nem tekinthetjük a végző formának, hiszen az istentiszteletre összegyülekező igehallgatók nem elolvasni jönnek a legújabb prédikációt, hanem meghallgatni azt mint élőszóban elhangzó beszédet. Beszédstilisztikai, érveléstudományi, nyelvfilozófiai kérdések sokasága merül fel újra és újra a téma kapcsán.

* Kulcsár Árpád (Nagyvárad, 1977) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte teológiai tanulmányait (1996–2001), majd a bihari egyházmegye kisényérfalvi szórványgyülekezetében volt helyettes lelkész. 2002–2004 között a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett informatikatanári diplomát. 2004 óta az Értarcsai Református Egyházközség (Érmelléki Református Egyházmegye) lelképásztora. Doktorandusz a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. Kutatási területei: gyakorlati teológia, homiletika, Ravasz László. 2010 óta az Érmelléki Református Egyházmegye gyülekezeti lapjának, a *Református Érmelléknek* alapító szerkesztője. 2011 és 2013 között a Partiumi Keresztény Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett vallástudományi mesteri oklevelet. A 2014–2015-ös tanévben a kampeni Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerk missziológiai magiszterképzésében bővítette ismereteit ösztöndíjasként.

Ebben a dolgozatban az erdélyi és partiumi helyzetet veszem figyelembe, ahol – akárcsak sok más helyen is – általános elvárás, a gyülekezetek részéről, hogy a lelkipásztor szabatosan, közérthető módon, világosan adja elő az igei tanítást. Míg máshol, például Hollandiában felkészületlenségnek tekintik azt, ha a szószékre álló igehirdető előtt nincs ott a végleges formájába öntött prédikáció, amelybe rendszeresen bele-beletekint, addig nálunk helyi sajátosság az, hogy egy erdélyi vagy partiumi gyülekezetben ezt „puskázás”-nak, puszta felolvasásnak minősítik még akkor is, ha a lelkipásztor szépen és élvezhetően olvassa fel a hosszú és igényes „műhelymunkával” előkészített igehirdetést.

A tapasztalat azt mutatja, hogy mind a szabadon előadott, mind a felolvasott igehirdetésnek vannak pozitív, illetve negatív hozadécai. Ahol az igehirdető a kész prédikációt tartja kezében, ott nem kérdőjelezhető meg, hogy valóban készült, és időt nem sajnálva mélyült el az igében, de a nem szabadon elmondott igehirdetés „csak felolvasás” marad még akkor is, ha ezt a lelkipásztor a lehető legjobban adta elő.¹

Ahol az igehirdető fejben (szívben) viszi magával az igehirdetést, nem ragszkodik a leírt szöveg szószerintiségéhez, hanem annak előadására figyel, élvezhetőbb, érdekfeszítőbb, lebilincselőbb beszédet hallhatunk. Ha nem a papírt nézi, hanem a gyülekezetet, ha arcát a reá szegeződő tekintetek felé fordítja, folyamatos, közvetlen kapcsolatban van a gyülekezettel. A gyülekezet pedig nem a papírjai mögé „bújó” igehirdetőt hallgatja, hanem olyan valakit, aki „elő mer állni az igével”. Emögött azonban olyan valós és mondvacsinált negatívumok bújnak meg, amelyek az üres, tartalmatlan szószéki „fecsegések”-nek adnak helyet. Ha nincs leírt, kész szöveg, ki tudná megmondani, hogy a lelkipásztor a saját maga által megírt prédikációt vagy egy népszerű prédikátor valahol megjelent igehirdetését mondja el? Sajnos még az is kérdéses, hogy egyáltalán fordított-e időt az átvett igehirdetés megtanulására, vagy csak „rutinból”, a „hasára ütve” szónokol, és „evangéliumi közhelytárát” pufogtat?²

Ebben a dolgozatban abból az alaphelyzetből indulok ki, hogy az igehirdető a homiletika fő szabályai szerint készítette elő a teljes prédikációt, amely terjedelmében és megszövegezett formában áll előtte. De mert – s ezt Ravasz László is így vallja – a beszédet alkalom szüli, s ez az alkalom éppen a soron következő

¹ „Végül a beszéd az által van, hogy lesz.” Ravasz László: Gyakorlati bibliamagyarázat. In: uő: *Korbán. Beszédék, írások*. II. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1942, (50–76) 65.

² „Szónokolni, papolni, frázisokat ismételtetni sokan tudnak. Tantételeket és kortörténetet visszamondani sem túl nehéz. Olykor a kioktatás – moralizálással keverve – emberi magamutogatássá silányítja és ellehetetleníti Isten titkainak feltárulását.” Fekete Károly: Üde komolysággal. Előszó Dr. Bölcssei Gusztáv püspök prédikációihoz. In: Bölcskei Gusztáv: *Tudom, kinek hittem. Igé hirdetések*. Blende Bt., Debrecen 2007, (9–11) 9. „Másfelől itt van ünnepi beszédeinknek vallásos hangulatadása, amikor a gyülekezet emberi kívánalmaira hallgatva az Ige szíveket és veséket megítélő egzisztenciális valóságát elhallgatva, beszédünk dekórum, hangulatos orgonajáték akar lenni az ünnepi ebédhez.” Csiha Kálmán: Az igehirdető személyisége a prédikációban. In: Gálffy Zoltán – Sipos Gábor – Vetési László (szerk.): *Hűség és szolgálat. Emlékkönyv D. Nagy Gyula püspöki szolgálatainak 25 éves évfordulójára*. Kolozsvári Református Egyházkerület, Kolozsvár 1987, (301–319) 311.

istentisztelet, az igehirdető feladata nem ért véget: a kész beszédet el is kell mondania. A prédikáció előadása, elmondása pedig legalább akkora feladat, mint igényesen, színvonalasan kidolgozni azt.

Ebben a dolgozatban nem térhetek ki minden részletkérdésre, ezért elsősorban Ravasz Lászlónak a témában megfogalmazott gondolatait kívánom megvizsgálni és a megfontolás tárgyává tenni. Bár ezen megállapítások némelyike már idejét múlta, többségük mégis aktuális maradt.

Ravasz László retorikai felismeréseivel egyrészt azért is illik foglalkoznunk, mert – amint azt a római katolikus történész, Hatos Pál is megállapítja – az 1915-ben megjelent fő műve, *A gyülekezeti igehirdetés elmélete* különös jelentőséggel bír:

„A retorikának a szóbeliség következményeihez igazodó tudományos szintézisére egyedül Ravasz László tett kísérletet a magyar retorika történetében. Bár magát az új rendszert nem dolgozta ki, de tervezete önmagában is nemzetközi jelentőségű.”³

Hatos Pál nemcsak azért méltatja Ravasz László retorikáját, mert az elméleti kidolgozottságról tanúskodik, hanem azért is, mert az működőképesnek bizonyult a gyakorlatban is, bár a teljes mű figyelembevételével ez utóbbi megállapításról már nehezebb megmondani, hogy azt dicséretnek vagy pedig kritikának szánja:

„Ravasz László teológusként és professzorként is elsősorban igehirdetőnek tekintette magát, ezért életművének tudományos értékét is leginkább az egyházi és közéleti retorika terén elért eredményei alapján lehet lemérni. Sőt teológiája is lényegében retorikai természetű, kevesebb benne a következetesen kifejtett eredeti teológiai gondolat, viszont amit kifejezett, széles körben hatást gyakorolt. Rendszeralkotásra valószínűleg azért sem vállalkozott, mert egyházvezetőként a magukat sokszor egymás ellenében meghatározó teológiai iskolák kiegyenlítésére törekedett. Ma úgy mondanánk, »profi kommunikátor« volt.”⁴

Bár Hatos Pál nem említi, meglátásait tovább erősíti H. O. Old ide vonatkozó megjegyzése: Ravasz László „a szószék legjobb mestere volt.”⁵

A Ravasz-féle retorika vizsgálatát az is indokolttá teszi, hogy az erdélyi és partiumi szószéki szolgálatokat – meglátásom szerint – még mindig meghatározza a helyi teológiai gondolkodásban mélyen belegyökerezett barthiánus, illetve neobarthiánus felfogás, amely vajmi kevés jelentőséget tulajdonított a retorikának, helyét és szerepét pedig elutasította az igehirdetés tekintetében.⁶

³ Hatos Pál: *Szabadekőművesből református püspök. Ravasz László élete*. Jaffa Kiadó, Budapest 2016, 87. Megállapítását Vigh Árpád: *Retorika és történelem*. Gondolat, Budapest 1980, 351-re alapozza.

⁴ Hatos Pál: *i. m.* 87.

⁵ Old, H. O.: *The reading and preaching of the Scripture*. Vol. 6. Grand Rapids, Michigan 2007, 866.

⁶ A barthiánus felfogás köszön vissza az erdélyi református prédikációirodalom elmúlt több mint ötven évében. Beszédesek a kötetek címei is: Tőkés István – Borbáth Dániel – László Dezső: *Őt hallgassátok. Prédikációk az egyházi év alkalmaira*. Kolozsvári Református Egyházkerület Kolozsvár 1975; Tőkés István: *IGE-hirdetés. Az egyházi kalendáriumi év figyelembevételével írott prédikációk*. Erdélyi Református Egyházkerület – Királyhágómelléki Református Egyházkerület

Ehhez képest Ravasz felfogása más volt, de ebből a másságból hasznos tanulságokat lehet levonni a 21. századi református szószéki szolgálatra nézve.

1. Retorika. Indokolt vagy indokolatlan?

Ravasz László filozófiai és esztétikai alapokon közelített a retorikához, és ismerte fel jelentőségét a prédikációra nézve.⁷ A bevezető gondolatokban már utaltam arra, hogy a leírt beszéd és az elhangzó beszéd között komoly különbség van, amelyet a legjobban sikerült felolvasás sem tesz semmissé. Ellenkezőleg: a megfogalmazott szöveg csupán írás marad mindaddig, míg azt elő nem adják, el nem mondják. A leírt prédikáció csupán lenyomata annak, ami majd élőszóban fog elhangzani, előnye pedig az, hogy segíti a beszélőt a maga gondolatainak kordában tartására, s miután a prédikáció elhangzik, mementóként állít emléket annak.

Bár a közismert szállóige nem téved: a szó elszáll, az írás megmarad, Ravasz homiletikai álláspontja határozott: a beszédnek van elsőbbsége az írott szöveggel szemben; az élőszóban elhangzó prédikáció az, amely a leghatékonyabb eszköz az akarátvitel és a meggyőzés tekintetében. Ezzel az eszközzel éltek Isten kiválasztott emberei, a próféták, apostolok és Jézus Krisztus, amikor lelkeket nyertek meg az üdvösségnek, ez Isten megnyilatkozási formája, (*dábar* –

Kolozsvár 2011; Kozma Zsolt: *Állj elő az Igével*. Erdélyi Református Egyházkerület. Kolozsvár 2002.

Amikor Csiha Kálmán a barthi teológia égisze alatt vizsgálja az igehirdető személyiségét, inkább a felkészülés folyamatában látja és láttatja az igehirdetőt, és csak közvetve érinti a konkrét szószéki szolgálatot. Csiha Kálmán: Az igehirdető személyisége a prédikációban. In: Gálfy Zoltán – Sipos Gábor – Vetési László (szerk.): *Hűség és szolgálat. Emlékkönyv D. Nagy Gyula püspöki szolgálatának 25 éves évfordulójára*, 301–319.

⁷ Többben tárgyalták már Böhm Károly újkantiánus filozófiai és esztétikai gondolkodását és annak hatását a 20. századi, elsősorban erdélyi református teológiai gondolkodásra, s bár a teljesség igénye nélkül tették, kimutatták ez miként hatott Ravaszt Lászlóra. Ld. Makkai Sándor: Ravasz László igehirdetői útja. In: Vasady Béla (szerk.): *És lőn világosság. Emlékkönyv Ravasz László hatvanadik életéve és dunamelléki püspökségének huszadik évfordulója alkalmából*. Franklin-társulat kiadója, Budapest 1941, 9–56; Vasady Béla: A teológus Ravasz László. In: Vasady Béla (szerk.): *i. m.* 59–136; Málnási Bartók György: Ravasz László és a magyar szellemi élet. In: Vasady Béla (szerk.): *i. m.* 139–155; Hegedűs Lóránt: *Újkantiánus és értékteológia*. Mundus Kiadó, Budapest 1996, 46–64; Kelemen Attila: Ravasz László. In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akék jó bizonysgot nyertek. A Kolozsvári Református Teológia tanárai. 1895–1948*. Kolozsvár 1995, 105–136; Tóth-Matolcsy László: *Műhely a lehetetlenséghez. Kapcsolódási pontok Bibó István és Ravasz László életművében*. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest 2005; Ifj. Fekete Károly: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2000, 40–45; uő: *Tudománnyal és a hit pajzsával*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2008, 47–59; Juhász Tamás: „Ütközben voltam teológus...” Ravasz László munkásságának teológiai értékelése. In: *Konfessio* 2008/1, 14–22. A téma újabb összefoglalása: Kulcsár Árpád: „A magától értetődő dolgok elmélete...” Filozófiai és esztétikai vonások Ravasz László gyakorlati teológiai gondolkodásában. In: *Református Szemle* 2015/6, 603–687.

szólni, beszélni, cselekedni), és a Szentlélek is az emberi élő beszéden keresztül szól meg ma is.⁸

Ravasz megítélése szerint a modern retorika négy lényeges kérdéssel foglalkozik: az alkalommal, az élőszóval, a hatással és a beszélővel, s „e négy tényezőből tevődik össze a beszéd hatalma.”⁹ Vegyük sorra most mi is ezeket.

1.1. *Az alkalom (a retorikai szituáció)*

A szónoknak az a feladata, hogy meglássa a mindennapi élet aktuális kérdéseit, felismerje az alkalmat, a retorikai szituációt, és az igehirdetésben reflektáljon ezekre, azaz adjon gyakorlati választ a való élet valós kérdéseire (vö. ApCsel 2, 37b: *Mit tegyünk, testvéreim, férfiak?*).

„A beszéd mindenképpen egzisztenciális feszültségből támad; aki képzelt esetekre ír beszédet, olyan dolgot művel, mintha szemléltetés céljából készítené papírvégtagokat vagy ágyúmodelleket.”¹⁰

Az igehirdető együtt él a gyülekezettel, sorközösségben van egyházával, ugyanazok az események érik nap mint nap. Ha prédikációiban nem érződik, hogy tudja, mi történik a gyülekezetben, a világban, akkor saját maga lesz az akadály annak, hogy a Szentlélek meg tudja szólítani a lelkeket (vö. 2Kor 11, 29: *Ki erőtlens, hogy vele együtt ne volnék én is erőtlens? Ki botránkozik meg, hogy ne égnék én is?*). A retorikai szituáció figyelmen kívül hagyása vagy félreismerése zsákutcába juttatja az igehirdetőt és az igehirdetést is.

„[A jó beszéd] gyakorlati. Ez azt jelenti, hogy az élet egy egészen konkrét adottságában gyökerezik. [...] Nem beszél senki azért, hogy beszéljen; minden beszédnek van valami gyakorlati célja. [...] a beszéd mindig megadott szükségből születik.”¹¹

Az igehirdető rögtön a beszéd elején, a bevezetésben teremti meg a hallgatóság előtt a még ismeretlen szükséghelyzetet. Drámai feszültség keletkezik, ami a retorikai szituációból fakad. A beszéd érzékletesen vezeti be hallgatóját ebbe a feszültségbe, de azért, hogy megoldást, feloldást, kiutat kínáljon. Ez a feloldás tárja fel előttünk a prédikáció gyakorlati és funkcionális oldalát, végső soron azt, hogy mi a konkrét, kézzel fogható és működőképes válasz az adott helyzetre. Az tehát a releváns beszéd,

⁸ Az ehhez kapcsolódó félreértés, miszerint ha a Szentlélek szólni kíván az igehirdető szája által, akkor mi szükség van a homiletikai műhelymunkára?, már Kálvin óta tisztázott, hiszen a jó filológiai és történelmi megelőző munka elengedhetetlen a helyes írástértelezés szempontjából. Ld. Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete. (Homiletika)*. Református Egyházi Könyvtár XI. Szerk. Antal Géza. Magyar Református Egyház, Pápa 1915, 79.

⁹ Ravasz László: Szónoklás és igehirdetés. In: uő: *Legyen világosság*. III. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1938, (137–160) 141.

¹⁰ Ravasz László: A beszéd mint műalkotás. In: uő: *Legyen világosság*. III., (32–42) 35.

¹¹ Uo. 34–35.

„[...] amelyik összefüggésben van az élettemmel, amelyiknek a bírásával az én életem gazdagabb, teljesebb, erősebb és ékeesebb lesz.”¹²

Ezeknek figyelembevételével úgy tűnik, hogy a retorikai szituáció felismerése nemcsak a külső szemlélődésen vagy megfigyelésen múlik. Az igehirdető nem „kiszolgálja” az éppen felmerülő gyülekezeti igényeket, hanem lelki csendességében folytat belső szemlélődést és megfigyelést. Nem a hallgatóság igényeihez igazodik, hanem képességeihez. Teljesen mellőzi a klerikalizmust, észreveszi azokat a közös pontokat a saját életében és a másokéban, amelyek mindannyiuk számára a retorikai szituációt jelenti. A prédikáló számára az alkalom dualista helyzetet szül: bár a prédikációban Isten Igéjét szólja a gyülekezetnek, annak a gyülekezetnek ő maga is tagja, igehirdetése neki is szól, saját magát is megszólítja. Ha semlegesen viszonyul igehirdetéséhez, és passzív, illetve közömbös és érdektelen, akkor ezek beszéde teljes csődjét eredményezhetik. Ha az igehirdetés mindig csak másoknak szól, önmagához pedig soha, ha beszédéből nem érződik ki, hogy ő is egy a gyülekezet tagjai közül, akkor a gyülekezet teljes mértékben megszokja, hogy ő a „kegyes kioktató”, és már ő maga sem fogja érezni, hogy az általa elmondottak neki szólnak. A retorikai szituáció felismerése egyben annak a felismerése is, hogy ő maga is érintett, s a keletkezett feszültség feloldása számára is megoldás. Ezen a ponton visszakapcsolás fedezhető fel a Ravasz László által felállított retorikai szempont és a homiletikai műhelymunka között, ugyanis a szituáció felismerése nem vasárnap, a templomba érkezés pillanatában vagy a szószéken, a prédikáció előtt/alatt megy végbe, és még csak nem is úton a templom felé, hanem a belső szoba csendjében, az igehirdetés szövegének megfogalmazása előtt.

„Ha tehát össze akarjuk hasonlítani az igehirdetést a szónoklással az alkalom szempontjából, azt kell mondanunk, hogy az igehirdetésben az alkalmat Isten maga szerzi eleve elrendelésének kettős tényével. Először azzal, hogy van élő egyház és abban élő gyülekezet, és másodsor azzal, hogy van kiválasztott biznyságtévő, aki ajkára veszi Isten üzenetét. Az anyaszentegyház isteni alkalomrendszer, ezzel azt mondjuk, hogy az egyháznak minden mozzanata, minden pillanata millió meg millió itt és most avégre, hogy Istennel találkozunk.”¹³

1.2. Az előszó

A retorikai szituáció helyes felismerése vezet ahhoz a beszédhez, amelyet az igehirdető előre megfogalmaz abból a célból, hogy azt elmondja a gyülekezet előtt. A retorikai szituáció egy állításhoz vezet, amely megadja az egész beszéd kiindulópontját és tárgyát. Ravasz László ezt nevezi a „van”-nak (casualis tétel). Az igehirdető innen jut el a „kell”-be (finalis tétel). A beszéd a „van”, az aktuá-

¹² Ravasz László: A beszéd hatalma. In: uő: *Orgonazúgás. Beszédtek, előadások*. Szerző kiadása, Budapest 1923, (36–40) 39.

¹³ Ravasz László: *Szónoklás és igehirdetés*, 157.

lis valóság figyelembevételével indul, hogy majd eljusson az ideális állapotába, a „kell”-be, a „mi van most”-ból a „mi lehetne” helyzetébe.

„A beszéd – síkban elképzelve – egy ellipszis alakú logikai idom, amelynek két középpontja van: a casualis tétel és a finalis tétel. Ha testnek képzeljük el, akkor logikai kúpnak vagy gúlának nevezhetjük: alapja a casualis tétel és csúcsa a finalis tétel [...] Maga a beszéd az a művelet, amely a casualis tételt logikai és lélektani kényszerűséggel finalis tétellé változtatja át. Ez az átváltozás a beszéd élet-eleme és értelme.”¹⁴

Az igehirdetésben igazi dráma bontakozik így ki, amelyben az igehirdető azt a lehetőséget teszi a lehető legkívánatosabbá a lelkek számára, amit Isten kínál fel az Igében. Annak a már-már leegyszerűsítettnek minősíthető, triviális kijelentésnek kell feltárulkoznia minden egyes beszédben, az aktuális retorikai szituációban, hogy Jézus Krisztus mindenre megoldás.

„[...] a beszéd szükségképpen dráma lesz, ha igazán élettényező, mert kettős funkciót végez: feszültségeket idéz elő és fennálló feszültségeket old fel.”¹⁵

A beszéd egyedüli alapja csakis a bibliai textus lehet, amelyre a Szentlélek vezet rá az igehirdetőt a retorikai szituáció felismerése során. A „Mi van?” kérdésre a beszélő állít valamit, azonban állításához (tételéhez) az Igén keresztül jut el. A homiletikában Isten Igéje jelenti a retorikai szituáció (az alkalom) és az állítás közötti ösvényt. Az igehirdető az Igében kap konkrét választ a konkrét helyzetre, és ezt fejt ki beszédében. Ezzel tulajdonképpen a mindenkori és rossz értelemben vett szofisztika ellen tud védekezni, mert beszédében nem a retorikai szituációt kell elemeznie, és arról nem általános bölcsességeket, erkölcsi tanácsokat kell megfogalmaznia, hanem Isten Igéjét kell megszólaltatnia, és azt kell állítania a prédikációban, amit Isten állít. Amennyiben jól ismerte fel az alkalmat, a Szentlélek munkája által be is következik a prédikáció hatása. Ehhez tud segítséget nyújtani az emberi eszköz, a szép, igényes, választékos, könnyen követhető, a figyelmet megragadó és mindvégig megtartó igehirdetés, amely az esztétika eszközeivel segíti a hallgatóságot a magasabb erkölcsi értékek, vallásos értékek és hitbeli kincsek eléréséhez.

„Az igehirdetésnek tehát az épülés érdekében esztétikainak, azaz megragadónak kell lennie.”¹⁶

Az esztétikának azonban mindvégig csak eszközként szabad jelen lennie a prédikációban, és nem célként,¹⁷ mert amikor ez mellékessé válik, a cél is téves lesz.

¹⁴ Ravasz László: *A beszéd mint műalkotás*, 39–40.

¹⁵ Ravasz László: Gyakorlati bibliamagyarázat. In: uő: *Korbán. Beszédok, írások*. II. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1942, (50–76) 63.

¹⁶ Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*, 256.

¹⁷ Ld. Kulcsár Árpád: „*A magától értetődő dolgok elmélete...*” *Filozófiai és esztétikai vonások Ravasz László gyakorlati teológiai gondolkodásában*, 603–687.

„A művészi szempont a második, és csak akkor jogosult, ha a gyakorlati szempontnak nem árt. A beszéd mindig gyakorlati vállalkozás, és ezen az esztétikai elem benne mindig ráadás: ha még szép is egy beszéd, annál jobb, de értékét a foganatja adja. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az ízléstörténetnek az a megállapítása, hogy amikor a beszéd esztétikai célt tűzött ki maga elé, mindig elerőtelenedett, megromlott és árulást követett el önmaga lényege ellen.”¹⁸

1.3. *A hatás*

Az előbbiekből utaltunk rá, hogy a beszéd nem az elmondással kezdődik, de ezen a ponton észre kell vennünk, hogy nem annak befejezésével végződik. A beszéd a hatásban ér véget, amely rejtett vagy nyilvánvaló formában bontakozik ki. A hatást másképpen a cél elérésének is nevezhetjük. A hallgatóságnak szabad döntési lehetősége van, hogy mit kezdjen azzal, amit hallott. Az igehirdető feladata és felelőssége abban áll, hogy a prédikációval építsen, az igazságot hirdesse, célja pedig az, hogy ezt az igazságot az épp aktuális valóságban a hallgatóság felfedezhesse. Ha emberileg mindent megtett, ami megtehető, a továbbiakban, a kívánt hatás megszületését a Szentlélek lelkeket formáló ereje véghez viszi.

„A beszédnek célja van, meg akar határozni, reá akar bírni egy érzésre, magatartásra, viszonyulásra; rá akar bírni egy belső vagy külső tetre. Azért beszélnek hozzám, hogy valamit helyeseljek, szeressek, kövessék jobban, mint eddig; valahova felemelkedjem, valami mélységbe leszálljak, valakinek a pártjára álljak, és ugyanakkor másnak nyilván ellentmondjak; szándék elhatározás támadjon bennem, egyszóval: lelkem irányuljon és alakuljon [...]”¹⁹

A hatás elérése, kiváltása tulajdonképpen prófétai tett. A próféta mindig egy magasabb igazságot képvisel, azt hirdeti, annak akar érvényt szerezni. Ez a magasabb igazság etikai érték, vagyis a kívánt hatás, cél elérése az erkölcsi nevelés, építés, általában véve a hallgatóság felemelése az értékek magasabb szféráiba.

„Nem elég tehát az igazság és nem elég a költészet. Egy harmadik, új elem az, ami a szónoklat lényegét teszi: a próféta, amelynek értelme az, hogy lelkeket alakít, és a világban új magatartást teremt. A próféta igazat kell, hogy beszéljen, mert különben vége van hitelének. Kell, hogy megragadón is tudjon beszélni, mert az esztétikailag felháborító beszéd a bukását jelentené. Ezenfelül azonban valami olyan jót kell akarnia és akartatnia, amelyben mindnyájan súlyos szükségünket fedezzük fel. Igazság nélkül nincs beszéd, de az igazság a beszédben eszköz; szépség nélkül nincs beszéd, de a szépség a beszédben eszköz, bár kevésbé, mint az igazság; ethikai életirányítás, azaz a jó akarása nélkül nincs beszéd

¹⁸ Ravasz László: *Ars Hungarica*. In: uő: *Legyen világosság*. III., (43–54) 48.

¹⁹ Ravasz László: *Szónoklás és igehirdetés*, 141.

és érdekes, hogy ez már nem eszköz, hanem ez a beszédben a cél. Minden ebből ered és minden ezt szolgálja.”²⁰

A prédikáció esetében ezek az értékek a vallásos, hitbeli értékek szféráit jelentik. A hatás, azaz Isten munkája nem igényel semmilyen magyarázatot, de megmutatkozik a konkrét eredményekben. Az igehirdetésnek sokkal többnek kell lennie pusztá meggyőzésnél. Itt kevés az, ha csupán az elmében dőlnek el a dolgok az igazság javára, és a hatás csupán a helyeslésben, az egyetértésben merül ki. Ennek el kell dőlnie a szívekben és a lelkekben is, ennek érzelmi változást kell okoznia, amelyre Ravasz László ezt a találó kifejezést használja: *rábírás*. A hatás tehát azt jelenti: rábírní a lelkeket az esztétikailag szép, gyönyörködtető, igazságában tiszta, hiteles igehirdetés által arra, hogy élete meggazdagodjék a lelki gyarapodás és az értékek befogadása által, majd pedig cselekedetek formájában hozza meg gyümölcseit.²¹ Az igehirdetés soha nem teljesítmény, produkció, gyülekezeti látványosság, hanem csoda. Ha az igehirdetés öncélúságba torkollik, már mielőtt elkezdődhetett volna, már vége is van.²²

1.4. *A beszélő*

A profetikus bizonyágtétel kiemeli az igehirdetést az általános szónoklatok közül. A homiletika igazi művelője nem szónok, hanem próféta. Az igehirdetőnek nem pusztán „valamilyen” cselekvésre kell rábírní hallgatóságát, hiszen az igehirdetés a kultuszi cselekmény része, ahol Isten fejezi ki önmagát az igehirdetés által, amely nem szónoklat, hanem bizonyágtétel.²³ A beszélőnek tehát azzal kell azonosulnia teljes mértékben, amit mond, és ezen a ponton érkezünk meg a tulajdonképpeni szószéki szolgálathoz. A szószék lesz az a hely, ahol a Szentlélek vezérlete alatt bontakozik ki az igehirdető minden előzetes felkészülése és műhelymunkája. Az igehirdetés szempontjából ide fut össze minden szál, itt csúcsosodik ki az, amit előzőleg gondosan és alaposan felépített Isten segítségével. Az Ige hirdetése alatt egyszerre éli át az őt megszólító és a rajta keresztül másokhoz beszélő Isten jelenlétét. A szószék az a hely, ahova a lelkipásztor újra és újra nagy lelki megrendülések közepette érkezik meg, s ahol már nem lehet tovább „megbújni” az íróasztal fedezékébe. Itt vállalnia kell azt, amit mondani akar. Ide azért lépett fel újra, hogy Isten szóljon általa. Ott teljes lényével, egész személyiségével áll Isten előtt, hogy azt mondhassa, és csakis azt, amit az ő akar tudtul adni a gyülekezetnek.

Ravasz felfogása szerint a profetikus igehirdetés elképzelhetetlen úgy, hogy az igehirdetők egymás prédikációit mondják el. Az újra elővett, leporolt és felfrissített „konzervpredikáció” tompítja az Ige hatékonyságát. A friss, önállóan

²⁰ Ravasz László: *A beszéd mint műalkotás*, 38.

²¹ Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*, 436.

²² Ravasz László: Az ige hirdetése és hallgatása. In: uő: *Válogatott írások 1945–1968*. Szerk. Bárczay Gyula. EPMSZ, Bern 1988, (259–263) 262.

²³ Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*, 204–245.

megtusakodott és kegyelemből megkapott üzenet hiánya önismételgető, végső soron anakronisztikus helyzetbe hozza az egész egyházat.²⁴

„Nincs igehirdetés, csak ott, ahol Istennek ez a belső kényszere munkál. Jaj annak a lelkipásztornak, akinél az igehirdetés kenyér vagy szórakozás, szereplés, vagy művészi ösztön: csak akkor vagyok igehirdető, ha lehetetlen volna nem lennem az.”²⁵

Eddig végig követtük azt a sorrendet, amelyet Ravasz László egy korábban idézett gondolatban állított fel. Azonban dolgozatunk szempontjából most így kívánjuk felcserélni ezt a sorrendet: *beszélő, alkalom, előszó, hatás*. Ugyanis meglátásunk szerint minden a beszélővel kezdődik. Ha nincs beszélő, ha nincs próféta, sem alkalom, sem előszó, elmarad mindenféle hatás.

Az ószövetségi kultusz legnélkülözhetetlenebb eleme a pap volt, mert nélküle nem lehetett áldozatot bemutatni. A papságot megelőző időkben a családfő feladata volt a kultuszi gyakorlat elvégzése, s ez bizonyos értelemben a papság megjelenése után is így maradt, de a tulajdonképpeni áldozati ceremóniák elvégzése a papság kizárólagos feladatává lett, a családfők pedig a házi áhítatokat, imaórákat és csendességeket vezették. Az újszövetségi gyülekezetekben az apostolok, presbiterek és püspökök vették át az istentiszteleti cselekmény irányítását. Ez az egyházban később a klerikális struktúra teljes elburjánzásához vezetett, ahol a misén részt vevő gyülekezet passzív szemlélődővé lett, sőt a mise bemutatásához gyülekezeti jelenlétre már nem is volt szükség. A reformáció óta ez az állapot lényegesen sokat javult a változhatatlan felfogással, hogy istentisztelet és sákramentumok kiszolgáltatása csak a lelkipásztor irányítása mellett történhet.

Homiletikai szempontból az alkalom, a szó, a hatás az Isten által kiválasztott, elhívott és elküldött beszélőtől függött. A próféta Isten embereként és küldetésénél fogva válik beszélővé, hacsak nem azt a parancsot kapja, hogy hallgasson. Isten szabja meg számára az alkalmat, ő adja szájába az élő szavakat, megelőzőleg pedig gondolataiba és szívébe a lérandó prédikációt, és ő gondoskodik, hogy a beszéd célba jusson, annak hatása legyen, és cselekvésre indítson.

De a homiletikának számolnia kell még egy tényezővel, a hallgatósággal, a gyülekezettel.²⁶ Isten függővé teszi a beszélőt a hallgatóságtól. A próféta csak úgy tud szólni, azaz a harmadikként említett előszó csak akkor nyer teljes értelmet, ha a gyülekezet jelen van, hogy azt meghallgassa. Vagyis: míg a retorikában a hangsúly általában teljes mértékben a beszélőre tevődik, és így minden rajta múlik, addig a homiletikában Istennek nemcsak a beszélőt kell felindítania az épp aktuális retorikai szituáció felismerésére, hanem a hallgatóságot is. Szükség van a

²⁴ Vajon gondolt-e arra, hogy prédikációs kötetei, rövid lélegzetű áhítatai, imádságai majd évtizedekig forognak a prédikálásra készülő igehirdetők kezében?

²⁵ Ravasz László: Mi a prédikáció? In: uő: *Alfa és Omega*. I. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1932, (159–164) 160.

²⁶ Ravasz László: *Az ige hirdetése és hallgatása*, 259–263.

teljes gyülekezetre, nemcsak a lelkipásztorra, aki ebben az értelemben csak egyik tagja a közösségnek.

Az előbbieket alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy a retorika nem homiletika, és fordítva, bár a kapcsolat szoros közöttük, a retorika pedig a homiletika javát szolgálja.

1.5. Összegzés

Karl Barth teológiai látásmódja megváltoztatta a 20. századi református homiletikát, amely törvényszerűen fordult el korábbi álláspontjáról, és szkeptikussá lett a retorikával szemben. A teológia tudományában végbement, nagy horderejű változások Ravasz Lászlót is arra készítették, hogy revideálja a maga álláspontját, s míg munkásságának erdélyi éveiben olyan homiletikát képviselt, amely filozófiai és esztétikai alapokon a szubjektumra, az alkotó *Énre* fektette a hangsúlyt, később a Szentlélek munkájában látta azt az alkotó erőt, akinek a szubjektum engedelmséggel tartozik.

Ez a revízió nem volt teljes, ugyanis nem szakadt el az újkantiánus objektum-szubjektum alaptól, és nem engedett az esztétikai elvekből sem. Ezt többen is azzal magyarázzák, hogy sokrétű elfoglaltsága mellett nem volt ideje olyan alaposan elmélyülnie a filozófia és a teológia újabb eredményeiben; mások pedig úgy látják, hogy szentimentalizmusa miatt túlságosan is ragaszkodott korábbi világképéhez és tudományos álláspontjához. A követő évtizedek azonban igazolni kezdték az ő szellemi csúcson járását. Egyre inkább úgy tűnik, hogy amikről ő nem mondott le, az ma ismét lényeges kérdéssé lett, hogy tudniillik az istentiszteletnek, az igehirdetésnek, amely Isten akaratát proklamálja, esztétikai élményt is kell nyújtania stb. A forma tehát mégsem szükségtelen, és nagyobb hangsúly kell fektetni erre.

2. Retorika az élménytársadalomban

Az alábbiakban a Gerhard Schulze *élménytársadalom* kifejezéséből indulok ki.²⁷ A mai társadalmi formákban élő embereket leginkább az élmény utáni vágyakozás jellemzi. A társadalmat a bőség és az élmény termelése és kereslete határozza meg, ahol az egyén belső orientációjával tájékozódik, belső élményigényei alapján hozza meg döntéseit, és azok alapján cselekszik. Hézszer Gábor Schulze alapján készült összefoglalója a mai társadalom szociokulturális szituációját írja le:²⁸

a) *Befelé forduló orientáció.* A „Mit kell tenni?” helyett a „Mi a jó nekem?” lett a vezérkérdés. A társadalom felől érkező külső orientációt az individualizálódó orientáció váltotta fel. Az ember lett mindennek a mércéje.

²⁷ Schulze, Gerhard: *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursociologie der Gegenwart*. Campus Verlag, Frankfurt–New York, 1993. Magyarul: Gerhard Schulze: *Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája*. In: Szociológiai Figyelő 2000/1–2, 135–157.

²⁸ Hézszer Gábor: *Pásztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Kálvin Kiadó, Budapest 2005, 18–22.

b) *Élményigény.* Mindennek, ami a hétköznapokat jellemzi, élményként kell jelen lennie. Külső hatás és ugyanakkor belső igény ez: legyen élmény az életed. Élvezetre törekedni – ez az ember legfontosabb motivációja.

c) *Változtatosság.* Az élménytársadalom elválaszthatatlanul kapcsolta össze az élményt az új fogalmával. Az állandó újból a változtatosság alapelve bontakozik ki. Megjelenik az élményfüggőség, ahol az élményfelhasználóknak egyre nagyobb adagokra van szükségük.

d) *Félelem az unalomtól.* Ez újra és újra arra indítja az embereket, hogy egyre nagyobb intenzitású élményekben legyen részük. Ez élmény szenvedélybetegséghez hasonlítható állapot, ahol az egyén szabályos vadászatot folytat az élmény után.

e) *A tettekérség öncéli válogatássá lesz.* Minden cselekvést az élményközpontság határoz meg, vagyis csak azzal érdemes foglalkozni, ami élményt nyújt. Az építő-alkotó cselekvést a szebb élmény kiválasztása váltja fel. Ez közönyösséghez vezethet, ami a motiváció elvesztésével jár.

f) *Az én objektivizálódása.* Az élményeket hajszoló ember egyre inkább elveszíti az élvezet tárgyát, és lassan már maga válik objektummá. Aki közönyösséggel viszonyul a társadalmi jelentőségű ügyekhez, az az élményszerzés instrumentumává válik.

g) *Az élménytársadalomban a múlt elvesztése következik be.* Mivel minden élmény megismételhetetlen, ezért gyökértelenné válnak, előtörténet nélkülivé lesznek. Az egyén elfeledkezik saját életének időbeli behatároltságáról.

h) *A hétköznapok esztétizálódása.* Az ember a hétköznapok virtuózává válik. Mivel annyira az érzékelésre koncentrálnak paradox módon, egyre képtelenebb lesz érzékelni. Amikor az esztétikai élmény minden mást megelőz, teljesen leépül az etika, és így egyre lehetetlenebbé válik az odafigyelés egymásra.

i) *A kapcsolati formákat az „ézelésközösségek” jellemzik.* Ezeket a közösségeket a szebb életre való közös törekvés jellemzi, és ha már nem tudnak kellő élvezetet nyújtani egymás számára, akkor felbomlanak, és helyettük újak alakulnak.

Schulze leírása nem általános érvényű, és inkább csak tendenciákat definiál, és nem az a célja, hogy ezeket közvetlenül alkalmazzuk az egyénre. Retorikai szempontból azért fontos, mert kimutatja, hogy ma életszükségletté lett a szép iránti kereslet, az esztétikai tökéletesség maga az igazság, s ezért „a szépség az isteni hatalom jelenlétének [...] hordozója”.²⁹ Ebben az értelemben a liturgiális szépség, az igehirdetés esztétikája Isten jelenlétének kifejezési formája. Az embereknek élményekre és az ezt nyújtó szépségre van szükségük. Az istentiszteletnek, az igehirdetésnek az a feladata, hogy a marketingélmény helyett, amelyben csak életforma-közvetítés zajlik élettartalom nélkül, a szépség csodálata a transzcendens hatalom csodálatára indítsa fel a lelkeket. A reklámmal szemben az igehirdetésben nem mesterséges szituációk teremődnek meg az élmény előfeltételül, vagyis nemcsak bizonyos szituációkban lehet élményekre

²⁹ Hézser Gábor: *i. m.* 25.

lenni. Amint az már kifejtettem, a retorikai szituáció felismerése nagy segítséget nyújthat abban, hogy az igehirdetés élményszerűvé legyen. A szolgáltatnak viszont nem szabad szolgáltatássá változnia, a cél nem a verseny a világban megtalálható számtalan kínálattal, hanem az igazság felfedeztetése az élmény által.

Az igehirdetés stílusa lehet szép, vagyis világos, tárgyilagos, érthető, személyes, élettel teli, konkrét. De ezeken inkább a belső tényezőket kell érteni, míg a külső tényezők kategóriájába az tartozik, hogy az adott nyelv, amelyen a prédikáció elhangzik, fonetikailag, fonológiaiilag, morfológiaiilag, szintaktikailag és szemiotikailag helyes. A beszédtechnikailag rosszul elmondott beszéd, a szintaktikailag rosszul szerkesztett mondatfelépítés vagy a mondatok rendezetlensége, esetleg a strukturálisan inkohereus szövegrészek egyvelege képtelen a szép és az ezzel járó igaz érzetet kelteni. De nemcsak az igénytelen, hanem a túldíszített, az alkalomhoz nem illő vagy kliséket ismételtető, közhelyes stílus is ellensége az igazságnak.

A stílusban tehát figyelembe lehet venni az úgynevezett élménytársadalmi igényeket, de a tartalomban – a „Mi a jó nekem?” kérdése mellett – a „Mi a teendő?”, „Mit akar Isten?” kérdésekkel is kell foglalkoznunk. Isten ugyanis valós szituációban, a reális, teljes helyzet figyelembevételével szólítja meg az igehirdetést hallgató személyeket, és ez azt is jelenti, hogy az adott, konkrét helyzetben változásnak kell beállnia. Az élmény mulandósága miatt az igazság állandóságát szükséges felmutatni, és pedig olyan beszédben, amely önmagában hordozza azt a felülről jövő lelki erőt, amivel az egyén változtatni lesz képes, döntésekre jut, majd végül ennek értelmében cselekszik.

3. Miért van ma is szüksége a homiletikának a retorikára?

Az Ige hirdetett Ige kíván lenni, igényli, hogy újra meghirdessék a prédikációban. Akár hívő lelkeknek szól a prédikáció, akár érdeklődőknek vagy keresőknek, nem feledkezhetünk meg arról, amit Pál apostol fogalmaz meg korinthusi szolgálataival kapcsolatban: *Beszédem és igehirdetésem sem az emberi bölcsesség megejtő szavaival hangzott hozzátok, hanem a Lélek bizonyító erejével.* (1Kor 2,4)

„A homiletika alapfeladata az, hogy tárgyalja az igehirdetés elvi, tartalmi és formai kérdéseit.”³⁰

Ebben a retorika hatékony segítséget tud nyújtani, hiszen az előbbi igevers mellett az is igaz, hogy *aki prófétál, emberekhez szól, és ezzel épít, bátorít, vigasztal...* (1Kor 14,3), azaz szükséges figyelembe venni a hallgatóságot is, hogy beszédünk érthető, követhető, megjegyezhető legyen, és hogy Isten Igéje az igehallgatók életének részévé lehessen, mert másként nem töltheti be rendeltetését.

³⁰ Ifj. Fekete Károly: A homiletika fő kérdései ma. Gondolatok a szakirodalom és a hazai igehirdetői gyakorlat szem előtt tartásával. In: Vladár Gábor – Hanula Gergely (szerk.): *Enlogia. Ünnepi kötet Dr. Bartha Tibor 60. születésnapjára*. Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának Újszövetségi Szekciója, Budapest 2004, (57–76) 57.

Isten Igéjének önmagában van súlya. Az igehirdetésnek ezt a súlyt csupán meg kell tartania, és pedig két szempont figyelembevételével: ne erősíteni fel túlzottan, se ne tompítsa azt. Ez azonban még nem zárja ki azt, hogy a prédikációnak kell hogy legyen stílusa is. Ezzel kapcsolatban Czeglédy Sándor négy követelményt fogalmaz meg: *világosság, szabadosság, elevenség és magyarság*,³¹ amelyekkel mintha az ugyanazon egy szabályos kocka oldalairól beszélnének más-más kifejezésekkel. Arisztotelész nem ezeket a kifejezéseket használta a stílus kapcsán, viszont lényegében feltűnő a hasonlóság a két látásmód között.³²

A prédikáció egyben nyelvművelést is jelent, a nyelvi értékek megőrzését, de korrekciót is, amikor ez szükséges. Erre Gaál Botond is felhívja a figyelmet:

„Bizonyos szavak, kifejezések ma már érthetlenné váltak, mert megváltozott a külső nyelvi környezet, és ez rendkívül komoly kihívást jelent a teológia, az egyház tudománya számára. [...] Az lenne a fontos, hogy legyen egyetértésre épülő, nyelvünket újító, gazdagító, egységes szándék a teológusok körében is, mert a csak »kánaáni nyelven« beszélő egyházakat előbb-utóbb nem fogja érteni a külső nyelvi környezet, és így az idő elhalad a diplomokba beszorult egyházi közösségek mellett.”³³

Ebből a megállapításból arra a következtetésre juthatunk, hogy modernizálnunk kell a prédikálás nyelvezetét is. Azonban ez utóbbi is veszélyeket rejt magában, tehát a kettő között: a „kánaáni nyelvezet” és a modernkedés között kell egyensúlyt teremteni, és erre kiváló lehetőséget nyújt a prédikáció. Hogy erre mennyire szükségünk van, egy további gondolat jól érzékelteti:

„[...] magam is sokszor bosszankodom, amikor az igehirdetés kitapinthatatlan struktúrájú, formátlan masszaként szétfolyó szózuhatag, amely hol archaizálásba, hol modernkedő lezserségbe csap át. Ezek a jelenségek tanúskodnak az igehirdetés egyértelmű nyelvi elbizonytalanodásáról. Az igénytelen pongyolaság és szóvirágos-képzavaros kegyességi klisék már fel sem tűnnek, és kihalóban van a helyes esztétikai érzék. Látható, hogy oly sikeres volt a kultúrprotestantizmus elleni hadjárat, hogy sajnálatosan növekedett a lelkipásztori kulturálatlanság és elszomorító az alulműveltek számaránya. Ilyenkor megkísért a gondolat: kellene egy csipetnyi a kommunikációs nyelvi, retorikai és esztétikai szemléletmódból, hogy frissüljön föl meglankadt igehirdetésünk, és kapjon szárnyat a Lélektől ihletett és vezetett fantáziadús igehirdetés, amely nyelvileg közérthető és felemelően szép.”³⁴

³¹ Czeglédy Sándor: *A homiletika vázlatja*. Református Teológiai Akadémia, Debrecen 1971, 197–199.

³² Arisztotelész: *Rétorika*. Telosz Kiadó, Budapest 1999.

³³ Gaál Botond: Mi legyen a „kánaáni nyelvvvel”? A teológiai szaknyelv és az istentiszteleti nyelvezet legfőbb gondjairól. In: *Református Egyház*, LV. (2003/12), 281–283.

³⁴ Ifj. Fekete Károly: *A homiletika fő kérdései ma. Gondolatok a szakirodalom és a hazai igehirdetési gyakorlat szem előtt tartásával*, 57.

A szépirodalmi művek műfajainak olvasása nemcsak az általános műveltséget biztosítja az igehirdető számára, hanem hatalmas aktív szókincset segít felhalmozni, amelynek segítségével könnyedén ki tudja magát fejezni írásban és élőszóban is. Fogalmazása sokkal pontosabb, cizelláltabb lesz, és könnyűszerrel tud válogatni a szinonimák gazdag tárházában anélkül, hogy a szüntelen ismételtetés hibájába esne.

A szavak, kifejezések eredeti értelmének tisztázása is legalább ennyire fontos és hasznos. A magyar nyelv szókincse nagyon gazdag.³⁵ A reformáció felszínre segítette az anyanyelvű liturgiát és benne az anyanyelven elhangzó igehirdetést, s ezzel utat nyitott az Ige igazságainak feltárására, a magyarázatok megértésére, újraélesztette az alkalmazást, s így a retorika ismét érvényesült az Ige hirdetésében.

A bőség zavarában elfelejtjük kiaknázni adott lehetőségeinket, és sokszor azzal az indoklással korlátozzuk magunkat, hogy a gyülekezet az egyszerű beszédet érti. A média már úgyis hozzászoktatta az embereket ahhoz, hogy csak passzív hallgatók és szemlélődők, elviselői annak a marketinggépezetnek, amely kivétel nélkül „támad” minden médiafelületen, s amely a felnőttet is gyermekként kezeli. A prédikációnak éppen az Ige komolysága és súlya miatt van lehetősége változtatni ezen. Elsősorban azzal, hogy nagykorúnak tekinti a hallgatót, felvállalja, hogy az Ige követelmények elé állítja őket, de segít abban is, hogy ezeket hajlandóak legyenek teljesíteni. A homiletikának tehát a tartalom biztosítottására kell ügyelnie, a retorikának pedig a stílusra. Általános jelenség, hogy a gyülekezetek sokkal fogékonyabbak a stílusra, ezért gyakran csak annyit tudnak elmondani egy prédikációról, hogy az tetszett, vagy nem tetszett nekik, és ezen mindig a stílust értékelik, vagy éppenséggel bírálják.

Az igehirdetés és az istentisztelet nem kultúrteljesítmény, nem szórakoztatás céljából történik, hanem Isten megbízásából, amelyre a lelkipásztor és az egész gyülekezet a hívó lélek engedelmességével rezonál. Ezért szükséges, hogy a prédikáció stílusa ne közvetlenkedő, viszont közvetlen legyen, ugyanis egyetlen stílus sem ér semmit, ha nem lehet megérteni azt, amiről szól.³⁶ Ezzel pedig a legnagyobb retorikai kihíváshoz érkeztünk meg: a stílusnak láthatatlannak kell maradnia, hogy ne terelje el a figyelmet a lényegről, a tartalomról. A stílusnak eszközként kell segítenie a hallgatót abban, hogy az Ige tartalma eljuthasson hozzá.

Felhasznált irodalom

- Arisztotelész: *Rétorika*. Telosz Kiadó, Budapest 1999.
- Czeglédy Sándor: *A homiletika vázolata*. Református Teológiai Akadémia, Debrecen 1971.
- Csíha Kálmán: *Az igehirdető személyisége a prédikációban*. In: Gálfy Zoltán – Sipos Gábor – Vetési László (szerk.): *Hűség és szolgálat. Emlékkönyv D. Nagy Gyula püspöki szolgálatának 25 éves évfordulójára*. Kolozsvári Református Egyházkerület, Kolozsvár 1987, 301–319.

³⁵ A témáról részletesebben ld. ifj. Fekete Károly: Igihirdetésünk felelőssége az anyanyelvért. In: *Református Szemle*, CIV. (2011/2), 149–156.

³⁶ Arisztotelész: *Rétorika*, 1999.

- Fekete Károly, ifj.: *A homiletika fő kérdései ma. Gondolatok a szakirodalom és a hazai igehirdetői gyakorlat szem előtt tartásával.* In: Vladár Gábor – Hanula Gergely (szerk.): *Eulogia. Ünnepi kötet Dr. Bartha Tibor 60. születésnapjára.* Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának Újszövetségi Szekciója, Budapest 2004, 57–76.
- Fekete Károly, ifj.: *Igehirdetésünk felelőssége az anyanyelvért.* In: *Református Szemle*, CIV. (2011/2), 149–156.
- Fekete Károly, ifj.: *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága.* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2000.
- Fekete Károly, ifj.: *Üde komolysággal.* Előszó dr. Bölcsei Gusztáv püspök prédikációihoz. In: Bölcsei Gusztáv: *Tudom, kinek hittem. Igéhirdetések.* Blende Bt., Debrecen 2007, 9–11.
- Fekete Károly, ifj.: *Tudománnyal és a hit pajzsával.* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2008.
- Gaal Botond: *Mi legyen a „káánaáni nyelvvel”? A teológiai szaknyelv és az istentiszteleti nyelvezet legfőbb gondjairól.* In: *Református Egyház*, LV. (2003/12), 281–283.
- Gerhard Schulze: *Die Erlebnisgesellschaft. Kulturosoziologie der Gegenwart.* Campus Verlag, Frankfurt – New York, 1993.
- Gerhard Schulze: *Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája.* In: *Szociológiai Figyelő.* 2000/1–2, 135–157.
- Hatos Pál: *Szabaddkőművesből református püspök. Ravasz László élete.* Jaffa Kiadó, Budapest 2016.
- Hegedűs Lóránt: *Újkantiánus és értékteológia.* Mundus Kiadó, Budapest 1996.
- Hézszer Gábor: *Pásztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez.* Kálvin Kiadó, Budapest 2005.
- Juhász Tamás: *„Útközben voltam teológus...” Ravasz László munkásságának teológiai értékelése.* In: *Confessio* 2008/1, 14–22.
- Kelemen Attila: *Ravasz László.* In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Teológia tanárai. 1895–1948.* Kolozsvár 1995, 105–136.
- Kozma Zsolt: *Állj elő az Igével.* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2002.
- Kulcsár Árpád: *„A magától értetődő dolgok elmélete...” Filozófiai és esztétikai vonások Ravasz László gyakorlati teológiai gondolkodásában.* In: *Református Szemle* 2015/6, 603–687.
- Makkai Sándor: *Ravasz László igehirdetői útja.* In: Vasady Béla (szerk.): *És lőn világosság. Emlékkönyv Ravasz László hatvanadik életéve és Dunamelléki püspökségének huszadik évfordulója alkalmából.* Franklin-társulat Kiadója, Budapest 1941, 9–56.
- Málnási Bartók György: *Ravasz László és a magyar szellemi élet.* In: Vasady Béla (szerk.): *És lőn világosság. Emlékkönyv Ravasz László hatvanadik életéve és Dunamelléki püspökségének huszadik évfordulója alkalmából.* Franklin-társulat Kiadója, Budapest 1941, 139–155.
- Old, H. O.: *The reading and preaching of the Scripture.* Vol. 6. Grand Rapids, Michigan 2007.
- Ravasz László: *A beszéd hatalma.* In: uő: *Orgonaszűgás. Beszéddek, előadások.* Szerző kiadása, Budapest 1923, 36–40.
- Ravasz László: *A beszéd mint műalkotás.* In: uő: *Legyen világosság.* III. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1938, 32–42.
- Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete. (Homiletika).* Református Egyházi Könyvtár XI. Szerk. Antal Géza. Magyar Református Egyház, Pápa 1915.

- Ravasz László: *Ars Hungarica*. In: uő: *Legyen világosság*. III. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1938, 43–54.
- Ravasz László: *Az ige hirdetése és hallgatása*. In: uő: *Válogatott írások 1945–1968*. Szerk. Bárczay Gyula. EPMSZ, Bern 1988, 259–263.
- Ravasz László: *Gyakorlati bibliamagyarázat*. In: uő: *Korbán. Beszédek, írások*. II. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1942, 50–76.
- Ravasz László: *Mi a prédikáció?* In: uő: *Alfa és Omega*. I. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1932, 159–164.
- Ravasz László: *Szónoklás és igehirdetés*. In: uő: *Legyen világosság*. III. kötet. Franklin-társulat, Budapest 1938, 137–160.
- Tóth-Matolcsy László: *Műhely a lehetetlenséghez. Kapcsolódási pontok Bibó István és Ravasz László életművében*. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest 2005.
- Tőkés István – Borbáth Dániel – László Dezső: *Őt hallgassátok. Prédikációk az egyházi év alkalmaira*. Kolozsvári Református Egyházkerület Kolozsvár, 1975.
- Tőkés István: *IGE-hirdetés. Az egyházi kalendáriumi év figyelembevételével írott prédikációk*. Erdélyi Református Egyházkerület – Királyhágómelléki Református Egyházkerület Kolozsvár 2011.
- Vasady Béla: *A theológus Ravasz László*. In: Vasady Béla (szerk.): *És lőn világosság. Emlékkönyv Ravasz László hatvanadik életéve és dunamelléki püspökségének huszadik évfordulója alkalmából*. Franklin-társulat Kiadója, Budapest 1941, 59–136.